

OTDK dolgozat

Jelige: „akantusz”

Történettudomány tagozat

**A magyar állam egyházpolitikája egy falusi plébános életútjának
szemszögéből, különös tekintettel az 1950-es évekre**

Dolgozatomban kísérletet teszek arra, hogy megrajzoljak egy átlagosnak mondható plébánosi életutat, egy olyan lelkipásztorét, aki nem volt a diktatúra áldozata, de nem is működött együtt a papi békemozgalommal. Életútja talán egy átlagos papi pályát tükröz, a lelkipásztorok többségének életútját. Az ilyen irányú lokális megközelítésre viszonylag kevés példát találunk, éppen ezért így talán árnyaltabb kép rajzolható a vizsgált korszakról, az 1950-es évekről. Köszönettel tartozom konzulenseimnek, hogy javaslataikkal támogatták e tanulmány létrejöttét.

Derdák János plébános¹ közel harminc éven át, 1937 és 1966 között látta el Sopronkövesd lelkipásztori szolgálatát. Markáns politikai változásokon átívelő tevékenysége alatt, a külső körülmények változásától nem függetlenül, de azoktól némileg eltérő cezúrákkal, plébánosi önképe és híveivel való kapcsolata is többször módosult. Vizsgálatom homlokterében állami szervek és hívő közösség, ezen belül is a plébános kapcsolata áll, az 1950-es évek történései tükrében. Kutatásom úgy is tekinthető, mint a magyar állam és a katolikus egyház kapcsolatának, együttműködésének vagy konfliktusainak sopronkövesdi vetülete. A lelkipásztor életútjának feldolgozásának alapját elsősorban levéltári források képezik: Sopronkövesd plébánia iratai, a Győri Egyházmegye egyházkormányzati iratai,² valamint Sopronkövesd nagyközségre, később Sopronkövesd Községi Tanácsra vonatkozó iratok.³ Sopronkövesd a vizsgált korszakban is önálló plébánia, filiák nélkül. Lakosai – egytől egyig magyar anyanyelvűek, és főként a mezőgazdaságban, kisebb részben az iparban dolgozók – legnagyobbrészt római katolikusok: 1946-ban az 1779 lakosból 1775 fő volt katolikus, négy pedig evangélikus vallású.⁴

A Sopronkövesdi Római Katolikus Egyházközség a Győri Egyházmegyéhez tartozik. Önálló plébánia, sohasem volt filiája. A lakosság legnagyobb része római katolikus a vizsgált korszakban is: 1946-ban az 1779 lakosból 1775 fő volt katolikus, négy evangélikus vallású.⁵

¹ Derdák Jánost (sz. 1901, Mesterháza; †1976, Sárvár) 1925. február 1-jén Győrben szentelték pappá. Kápláni állomáshelyei: Győr–Nádorváros (1925–1927), Fertőszentmiklós (1927–1930), Tata (1930–1937). 1937. február 18. és 1966. október között, nyugállományba vonulásáig Sopronkövesd plébánosa.

² Győri Egyházmegyei Levéltár (GyEL)

³ Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (SL)

⁴ SL V/49. 9. d. 1078/1946. (szeptember 6.)

⁵ SL V/49. 9. d. 1078/1946. (szeptember 6.)

Új plébános Sopronkövesden – „...ezt nem halgatjuk ez nem nekünk való...”

Egy plébánosváltás alkalmával nemcsak a hívek kapják az új papot, hanem a lelkipásztor is kapja a hívők közösségét. Sopronkövesden az új plébánost a lakosság bizalmatlanul fogadta, ennek oka a „bicskás kövesdiek”⁶ jellemében és Derdák személyiségében keresendő. A korábbi lelkipásztorok bensőséges kapcsolatban álltak híveikkel. A Derdákot megelőzően 36 évig Sopronkövesden szolgáló Rupf Sándor plébános (1900–1936) személyiségéről a halálhíreről tudósító újságcikk igen sok adattal szolgál: *„Az elhunyt plébános egyik legkiválóbb, legtiszteltebb lelkipásztor volt egyházmegyénkné, akinek harminchat évi plébánoskodása nemzedékekre szóló mély nyomokat hagy községében. Amennyire nem kedvelte a nagy nyilvánosság előtt való szerepléseket, époly odaadással dolgozott csendben, szerényen hivei körében, akiknek minden ügyét szíven viselte, minden baját és örömét megosztotta. Nagy szeretettel gondozta a szegényeket és sokszor segítette ki anyagi zavaraiából is küzködő hiveit. Apostoli buzgalommal ápolt hivei lelki életét és megerősítette őket abban különösen a jámbor társulatok terjesztésével. [...] Betegágyát fájó aggodalommal állták körül hivei és most mély megilletődéssel virrasztanak ravatalánál. [...] Lelkipásztori érdemeiért kapta a püspöki tanácsosi kitüntetést.”*⁷ Áldásos lelkipásztori munkásságát, hívei körében végzett gazdasági tevékenységét a Historia Domus is megörökítette.⁸ 1936. november 18-án bekövetkezett halála után káplánja. Kóczán Lajos vezette a plébániát 1937. február közepéig.⁹ Működése alatt a hívek nagyon megkedvelték; bizalommal fordult a lakossághoz, különösen a fiatalsághoz. Közvetlen személyiségével szinte az egész hívő közösség bizalmát megnyerte.¹⁰ A sopronkövesdiek nem szerettek volna tőle megválni, s leendő plébánosukat látták benne.¹¹ Az 1937. február 18-án plébánossá kinevezett Derdák János viszont más jellemvonásokkal rendelkezett. *„Nyugodt természetű, zárkózott ember volt, élte a maga életét. Nem nagyon volt vígabb kedélyű, mulatságban ritkán vett részt. Igaz, egyszer egy mulatságon igazán jóízűen nevetett – erre emlékszem, mert*

⁶ A környékeliek a sopronkövesdieket sokszor „bicskás kövesdiekként” emlegették, kötekedő, olykor a tettegességig fajuló magatartásuk miatt. Összefüggésben áll ezzel, hogy az idegenekkel szemben rendszerint bizalmatlanok.

⁷ Meghalt a sopronkövesdi plébános. Soproni Hírlap, XXIII. évf. 265. szám. 1936. november 19, csütörtök. 5. lap.

⁸ GyEL. V. Sopronkövesd plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 4. lap. Nevéhez fűződik az iskola építése 1904-ben, hadisegélyek igénylése az I. világháború idején, házhely-juttatások és új utcák kijelölése, Fogyasztási Szövetkezet, Gazdakör és Hídmérleg Szövetkezet létesítése, különösen a jegyzőség megalakulásáig (1922. október 1.). Vagyonának nagy részét jótékony célokra hagyta.

⁹ GyEL I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 430/1937. (február 18.)

¹⁰ Özv. Fülöp Józsefné Csigó Rozália (sz. 1917) és özv. Farkas Jánosné Musatics Terézia (sz. 1923) szíves közlése.

¹¹ Pete-Pikó Endre (sz. 1931) szíves közlése.

nemigen láttuk nevetni. Néhány öreg emberhez eljárt olykor kártyázni, beszélgetni. [...] Hittanra tanított minket a leánykörben. Szépen tudott beszélni, csak monoton hangon. Nehezen kötötte le a figyelmet.” – emlékezett vissza egy idős asszony, aki személyesen ismerte egykori lelkipásztorát.¹² Személyiségéről mondottakat egy levéltári dokumentum is megerősíti: „*Plebános úr elég zárkózott természetű ember.*”¹³ Ezért talán érthető, hogy eleinte bizalmatlanságot váltott ki hívei körében.

Hamarosan panaszlevél érkezett a püspökségre, egy kézírásos, keltezés nélküli, a formásokat mellőző egyszerű papírdarab. Már ránézésre is megállapítható, hogy falusi embertől, és nem tanítótól vagy jegyzőtől származik. Hangvétele szomorúságot és kétségbeesést sugall: „*Méltóságos Püspök ur! Szomoruhirt tudatok önökkel. három éven el verte a jég a határunkat de nem éreztük ilyen nagynak mint ami most ért benünk miután öreg Plébános urunk meg halt kaptunk egy másikat aki az egész köségnek a lelkinak hatrányt hozott. Akik régebben nem jártak templomban a káplán mindenkit meghódítot olyan szépen prédikált. aki soha nem hitt az Istenben az is el köllött hini hogy kivolt az a Krisztus máma minden megszűnt minden Istentisztelet menyit volt a honapos gyonó a minden napi áldozó ma már csak három ők is azt mondják abba hadják mert szivből nem áldoznak. Elment a kedve a népnek a Húsvéti gyonást se végezte el mindenki hire szaladt ha 5ten voltak azt mondta enyinek nem érdemes ki gyünni menjenek el máskor ha sokan voltak nem birt velük igen lassu, volt olyan háromszor is el ment mire meg gyont de nagy része azt mondta, gyontam a káplánhoz ha majd elgyün megin meg gyonom adig nem. Megvan lázadva a nép csak az tudja aki köztük jár ha soká itmarad nem érdemes benünk keresztényeknek hivni már nem sokat hiszünk már pedig hitnélkül nincs élet össze akarják szedni az olvasókat és beküldik és imádkozanak róla a papok és ha visza nem hozák a káplánt küldjenek evangélikus papot mer ezt nem halgatjuk ez nem nekünk való anak az idejében midig tele vólt a templom hétköznapi is most ugyvan mind Krisztus monta elkergeték a pásztort el széled a nyáj többet most nem irok enyiből meg értenek ha akarnak kezeiket csokoljuk kövesdi szomoru lelkek. a sziv ujság olvasói.”*

Nem tudjuk, hogy a levélíró kiábrándultsága következtében mennyiben túlzott, s azt sem, hogy a panasz az egész hívőközösség, vagy egy részének meggyőződését tükrözte. Az Egyházmegyei Hatóság véleményéről sincsenek adataink, a papírdarabot ugyanis nem látták el iktatószámmal, hanem elhelyezték egy – valószínűleg az időben legközelebb beérkezett, de

¹² Özv. Farkas Jánosné Musatics Terézia (sz. 1923) visszaemlékezése.

¹³ SL V/49. 10. d. 211/1949. (január 18.).

teljesen más vonatkozású – május 28-án keltezett dokumentum mellé.¹⁴ Derdák fogadtatása februárban még barátságos légkörben zajlott le a kegyúri család, az előljáróság és a hívek részéről is.¹⁵ A Historia Domus nem tartalmaz olyan adatokat, amely pásztor és nyáj konfliktusára utalna.

A hívek bizalmatlansága idővel elfogadássá szelődött. Ennek okai: Lelkipásztori buzgalommal gondozta a rá bízott híveket, különösebb feltűnés és konfliktusok nélkül, igazodva kora elvárásaihoz. Családlátogatásokat végzett, hogy ezáltal is jobban megismerje híveit. Levezette az 1938-as kettős szentév jubileumi ünnepségeit és két népmissziót (1946, 1956).¹⁶ A világháború utolsó napjaiban¹⁷ is hívei mellett maradt, s megnyugtatta őket, hogy szükség esetén bátran hívják.¹⁸ Hívei életében a stabilitást jelenítette meg: lelkipásztori teendőit lelkiismeretesen ellátta. Érdemeit mutatja, hogy közel harmincévi szolgálata alatt négy papi hivatás éledt Sopronkövesden, s ezek közül három az 1950-es években (1946, 1953, 1954, 1957). *„Kispapjait nagyon szerette és számukra mindig nyitva volt ajtaja. – A hivatás ébresztésében szerepet játszhatott az is, hogy jó matematikus lévén, örömmel és készségesen foglalkozott minden középiskolás diákkal, aki azt kérte. Ez számára szinte élvezet volt, – diákjainak viszont nagy segítség! [...] Itt, a nyugati végeken akkor még fakadtak papi hivatások a családokban. Még nem fertőzött annyira a gyakorlati anyagelvűség és vallási közömbösség, mint később. [...] Talán az Egyház és egyháziak elleni szisztematikus támadások szegték a kedvét még a jobblelkű fiuknak is, akiket talán hívott az Úr, de a papi életutat tulságosan göröngyösnek találták. ”* – fogalmazta meg ezzel kapcsolatos észrevételeit a Derdák Jánost követő lelkipásztor (1966–1989).¹⁹

Egy lelkipásztor életútjának megrajzolásához azonban nem elegendő csupán a híveihez fűződő viszonyát vizsgálni. Bár főpásztorához és paptársaihoz fűződő kapcsolatáról kevés forrás áll rendelkezésünkre, következtetéseket ezekből is levonhatunk. Derdák 1950. február 1-én mutatta be 25 éves hálaadó ezüstmiséjét. Ez alkalommal Kovács Péter kerületi esperes, sopronhorpácsi plébános *„a kerületi paptársak élén igen megható üdvözlő szavakat mondott és igen szép ajándékkal lepett meg.”* – jegyezte fel Sopronkövesdi lelkipásztora. *„Jól esett a paptestvérek szeretetének megnyilvánulása, kik a nem kedvező téli időben is utrakeltek és felkerestek. – Hiveim, kik a templomot ezen a köznapon teljesen megtöltötték, szintén igen*

¹⁴ GyEL I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 1068/1937. (május 28.)

¹⁵ GyEL. V. Sopronkövesd plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 4. lap.

¹⁶ GyEL. V. Sopronkövesd plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 6. lap.

¹⁷ Sopronkövesden kisebb harci események 1945. március 30–31-én történtek.

¹⁸ „Félelemmel és aggodalommal...”

¹⁹ GyEL. V. Sopronkövesd plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 63., 65., 67. lap

*kedvesen köszöntöttek, minden csoport képviselve volt.”*²⁰ Derdák János általános megbecsülésben részesült paptársai részéről. Az '50-es években a lövői esperesi kerület jegyzői tisztjét is betöltötte.²¹

Az egyházpolitika sopronkövesdi vetülete 1945 és 1948 között

Az állami szervek és az egyházak együttműködése 1945 és 1948 között többé-kevésbé még megvalósult, viszont ezzel egyidőben az egyházi intézmények „bomlasztása” is fokozottabb méreteket öltött. Napirenden volt az állam és Egyház kapcsolatának új, demokratikus alapokra helyezése (szétválasztása), a vallás- és lelkiismereti szabadság biztosítása. Azonban már kezdettől fogva érvényesült a kommunista párt egyházak elleni tevékenysége, amely később a „klerikális reakció elleni harcban” nyilvánult meg erőteljesen.²² Ezt a helyi iratokból is meg lehet állapítani. A plébánost nem zárták ki a község életéből, számítottak társadalmi részvételére, sőt esetenként véleményét is kikérték. Mivel a *„felszabadulással a törvényhatósági, illetőleg a községi népművelési bizottságok megszűntek”,* ezek pótlására az illetékes minisztérium ideiglenes községi népművelési tanácsok megalakítását rendelte el. E testületekben helyet kaptak az egyes pártok, a községekben működő szakszervezetek és a kulturális egyesületek képviselői, *„végül mindazok, akik hivatva vannak a község kulturális ügyeit vezetni és a község kultúrszínvonalát emelni.”* Sopronkövesd községben így az egyik tanító, a jegyző és a különböző politikai pártok vezetői mellett a népművelési tanács tagjává választották Derdák János plébánost is (1945).²³ Ugyanígy tagja volt a Szabadművelési Önképzőkörnek (1947).²⁴ Az 1948. november 23-án megalakult Népjóléti Bizottság sorába azonban már nem választották meg. Az egyházközséget csak Jóna kántortanító képviselte, aki tanácskozási joggal felruházott rendkívüli tag volt.²⁵ (Ekkor azonban már ő sem mutatott feltétlen ragaszkodást egyháza felé, mint korábban. Ezt a későbbiekben részletesen látni fogjuk.) Az államnak ekkor még nem állt érdekében az egyházaktól való teljes elhatárolódás, ez községi szintre vonatkozó felsőbb utasításokból is megfigyelhető. Nem sokkal az ideiglenes népművelési tanács megalakítására

²⁰ GyEL. V. Sopronkövesd plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 54. lap

²¹ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. Az 1960 novemberében kelt egyik irat hátlapja: Jegyzőkönyv a lövői esperesi kerület papságának 1951. évi október hó 1-jén Nagylózsoson tartott őszi tanácskozásáról.; Jegyzőkönyv a lövői esperesi kerület papságának 1955 október 24-én Nagylózsoson megtartott őszi tanácskozásáról. Az 1955. évi IX. körlevélhez csatolva.

²² KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. 109–110., 13.

²³ SL V/49. 8. d. 1153/1945. (október 1.)

²⁴ SL V/49. 9. d. 1828/1947. (december 31.)

²⁵ SL V/49. 10. d. 1808/1948. (november 8.)

vonatkozó utasítás után újabb alispáni felhívás érkezett a sopronkövesdi jegyzőséghez, amely az „újszellemű népművelés” egyik legfontosabb feladatának tekintette, hogy bizonyos alkalmakat a társadalmi egyesületekkel, a politikai pártokkal, és „ha mód van rá, az egyházakkal karöltve” közösen ünnepeljék meg.²⁶ A Magyarországra hazatérő volt hadifoglyok javára indított pénz- és természetbeni gyűjtés lebonyolításába is bevonták az egyházközség vezetését (1946. november 17. és november 23. között). A felsőbb utasítás megérkezését követően Horváth Károly jegyző tiszteletteljes szavakkal megkérte a plébánost, hogy „a gyűjtést a szószelekről a lakosság tudomására hozni és az adakozásra buzdítani sziveskedjék.”²⁷ Szintúgy az együttműködésről tanúskodik az Új Sopron 1946. március 28-i száma, amelyben arról tájékoztatták a vármegye lakosságát, hogy a „felszabadulás” évfordulóján Sopronban ünnepi istentiszteleteket is fognak tartani.²⁸ Hasonló együttműködés keretében emlékeztek meg az 1848/49-es eseményekről 1948. március 15-én. Az ünnepi szentmisét követően a politikai község megemlékezése a helyi hősök emlékművénél és a volt Széchenyi-féle kastély udvarán folyt le.²⁹ Május 2-án, vasárnap a soproni Isteni Megváltó Leányai nővérek tanítóképző intézetének³⁰ negyedikes növendékei látogattak el Sopronkövesdre. Ők énekeltek a délelőtti nagymisén, délután pedig különböző előadásokkal léptek fel a Széchenyi-féle kastélyparkban. A gyermekeknek bábszínházat tartottak, a felnőtteknek Arany János Toldijának és néhány balladájának részletét, majd Kádár Kata népballadát mutatták be. Ezután népi játékokkal és táncokkal szórakoztatták a közönséget, végül egy ügyes növendék megtanította őket az egyik általuk előadott népdalra. „Az előadások nagyon megnyerték a közönség tetszését.”³¹ A sopronkövesdi eseményeket vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy az államhatalom 1945 és 1948 között nem mutatott különösebb ellenállást az Egyház képviselőivel szemben, sőt esetenként együttműködésre törekedett. A következő években azonban már változás figyelhető meg az állami szervek Egyház felé irányuló magatartásában. A kommunista párt új vallás- és egyházpolitikai koncepcióját Rákosi Mátyás 1948. január 10-én hozta nyilvánosságra, ennek teljes kifejtésére azonban csak a pártfúzió után, a Magyar Dolgozók Pártja 1948. májusi programnyilatkozat-tervezetében került sor. Ennek megfelelően hamarosan az állam és az

²⁶ SL V/49. 8. d. 1164/1945. (október 2.)

²⁷ SL V/49. 8. d. 1319/1946. (november 18.)

²⁸ Ünnepi istentiszteletek a felszabadulás évfordulóján. Új Sopron. II. évfolyam 70. szám. 1946. március hó 28. csütörtök. 2. lap.

²⁹ SL V/49. 9. d. 100 V/1948. (április 30.)

³⁰ Isteni Megváltó Leányainak Soproni Anyaházában működő Tanító- és Óvónőképző Intézet

³¹ GyEL V. Sopronkövesdi plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 46. lap

egyházak kapcsolatában is a diktatórikus elemek kerültek túlsúlyba a demokrácia helyett.³² Mindezeket Sopronkövesd esetében is ki lehet mutatni.

A plébános és a hívek befolyásolására irányuló törekvések

Az 1948-at követően a jegyzőségre érkezett utasítások és rendeletek egyre gyakrabban utaltak a lelkipásztorral kapcsolatos teendőkre, illetve magatartásának megfigyelésére, a lakosság befolyásolására. A társadalom „ideológiai átnevelése” a vallásos szemlélet ellensúlyozására, visszaszorítására is irányult. Jó példa erre az ún. „közérdekű hírszolgálat”. Lényege, hogy minden vasárnap délelőtt, szentmise után, egy erre alkalmas helyen tájékoztatták az érdeklődőket az aktuális politikai helyzetről, ideológiai köntösbe burkolva. Különösen a Mindszenty-üggyel kapcsolatban fejtettek ki élénk propagandát. („*Mindszenty József hazaárulásának le nem tagadható bizonyítékai*”, „*ingadozók és félrevezetettek mindinkább kezdik belátni, hogy az állam nem egyház és vallásellenes akkor, amikor Mindszentyt letartóztatta*”)³³ Hasonlóképp sokatmondó az a felhívás (1948. január), amelyben Sopron vármegye alispánja méltatta a „*francia bányászok hősies küzdelmét*”, és megsegítésükre gyűjtést hirdetett. A dokumentumban arról is szó van, hogy a „*világ kapitalista és imperialista ügynökei [...] tervbe vették a harmadik világháború megindítását is.*”³⁴ Külön rendelkeztek a „*fasiszta könyvek, tankönyvek és sajtótermékek*” összegyűjtéséről, azonban több helyről is panasz érkezett, hogy a felekezeti iskolák nem akarják tankönyveiket beszolgáltatni, „*mert erre felsőbb hatósági engedélyt nyertek*” egyházi feletteseiktől. Sopronkövesden 340 tankönyvet gyűjtöttek be, melynek nagy része nagyon rossz állapotban volt.³⁵ Érthető, hogy az egyházközségek ragaszkodtak régi tankönyveikhez, hiszen Mindszenty hercegprímás is úgy vélekedett, hogy a katolikus iskolákban „*minden tevékenység és minden tárgy, tehát nevelő és minden tankönyv is a hitet és erkölcsöt sugározza*”.³⁶ Ezzel szemben az állami szervek előírták, hogy a régi tankönyvekből tanító tanárokat azonnal fel kell függesztetni állásukból.³⁷ Többször alkottak rendeletet a „*múlt politikai rendszert jelképező képek és szimbólumok, stb.*” eltüntetéséről is.³⁸

³² KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. 113–115.

³³ SL V/49. 10. d. 1937/1948. (1949. január 7.)

³⁴ SL V/49. 10. d. 1801/1948. (november 18.)

³⁵ SL V/49. 9. d. 387/1946. (április 17.)

³⁶ NAGY Péter Tibor: Járszalag és aréna. 171.

³⁷ Azonnal felfüggesztik állásukból a régi tankönyvekből tanító tanárokat. Új Sopron. II. évfolyam 79. szám. 1946. április hó 9. kedd. 2. lap.

³⁸ SL V/49. 10. d. 143/1949. (január 22.)

Ugyanígy bel- és külpolitikai tájékoztatót hallhattak a kövesdiek a téves egyes közgyűlésein és az elnökségi beszámolók előtt is. Nagy szerepet szántak a községben található rádióknak, tulajdonosaikat arra ösztönözték, hogy rádióikat az ablakokba tegyék ki, hogy a beszédek mindenki meghallgathassa.³⁹ Emellett különböző demokratikus előadásokkal, gyűlésekkel és ünnepélyekkel igyekeztek formálni a lakosság világnézetét. Nagy hangsúlyt fektettek az ideológia szempontjából fontos ünnepekre. 1948-ban például „köztársasági emlékűnnepélyen” emlékeztek meg a demokráciáról (február 1.),⁴⁰ megemlékeztek március 15-ről,⁴¹ május elsejéről, pünkösdhétfőn (május 17.) falunapot tartottak, a hónap utolsó vasárnapján, a „hősök ünnepén” tartottak megemlékezést, június 29-én a Szabadművelődési Önképzőkör rendezésében, a községi előjáróság, a nemzeti bizottság és a koalíciós pártok bevonásával vettek részt a kenyér ünnepén.⁴² Július 18-án ismét „nagyszabásu falunapot” tartottak.⁴³ A következő év májusában, anyák napján mintegy 700–800 fő vett részt az ünnepségen. Május 1-jét, *„a dolgozók ünnepét a község lakossága méltóképpen megünnepelte, az ablakokat kivirágozta, a tanuló ifjúsággal a községen különféle dalokat énekelve végig vonult. [...] Az ünnepélyen 2 soproni dolgozó beszélt utat mutatva a község lakosságának, hogy az elkövetkezendő választáson hol is van a helye.”* A választások előtt fokozott propaganda-tevékenységet fejtettek ki. Sokatmondó az egyik jegyzői beszámoló: *„Minthogy az idő az agitáció tovább folytatására nagyon is alkalmas, felhívtam a megbízottakat, hogy ebbeli teendőiket a nap folyamán minél több házban végezzék el.”*⁴⁴ Május első napjaiban sokan elutaztak Celldömölkre – legalábbis a jelentés szerint –, hogy meghallgassák Rákosi Mátyás „nagy beszédét”.⁴⁵ 1948 szeptemberében a hatóságok szinte mindent elkövettek, hogy Mindszenty József beszédét ellehetetlenítsék, nyolc hónappal később pedig maga Rákosi Mátyás látogatott el Celldömölkre...

Hasonlóan fontosnak tartották a vallásos és hitbuzgalmi egyesületek visszaszorítását. 1946 júliusában hatszáznál is több KALOT helyi szervezetet oszlattak fel. Ugyanígy a többi katolikus ifjúsági mozgalom felszámolására, illetve hitbuzgalmi térre szorítására törekedtek.⁴⁶ Sopronkövesden ebben az időben kevés egyesület működött, ezeket is néhány éven belül felszámolták. Elsőként a KALOT és KALÁSZ helyi szervezetét oszlatták fel 1946 nyarán.⁴⁷

³⁹ SL V/49. 10. d. ad 330/1949. (május 14.)

⁴⁰ SL V/49. 9. d. 274/1948. (február 15.)

⁴¹ SL V/49. 9. d. 100 V/1948. (április 30.)

⁴² SL V/49. 9. d. 493/1948. (május 31., július 1.)

⁴³ SL V/49. 9. d. 493/1948. (augusztus 1.)

⁴⁴ SL V/49. 10. d. ad 330/1949. (május 11.)

⁴⁵ SL V/49. 10. d. ad 330/1949. (május 9.)

⁴⁶ BALOGH Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946. 201.

⁴⁷ SL V/49. 9. d. 1148/1946. (szeptember 16.)

Talán a leányszervezet átmentése volt a Sopronkövesdi Hitbuzgalmi Leánycsoport,⁴⁸ amely 1947 májusában még működött.⁴⁹ Valószínűleg azonos volt az 1948 márciusában még fennálló leánykörrel.⁵⁰ További tevékenységéről nincsenek adataink. Egyedül az 1933-ban alapított Sopronkövesdi Dalos Egylet maradt fenn egészen 1948/49 fordulójáig, melynek fő célkitűzése ekkor a „*földmives ifjuság kulturális és erkölcsi nevelése*” volt.⁵¹ 1948 októberében alapszabályait az ÁVO kérte be,⁵² s ennek „eredményeképpen” 1949 februárjában ugyanis már csak egyetlen jóváhagyott alapszabállyal rendelkező egyesület működött Sopronkövesden, az EPOSZ (Egyesült Parasztfijúság Országos Szövetsége).⁵³

A lelkipásztor és a helyi szervek (közvetítők) kapcsolata az 1940-es évek végén

A plébános

A lelkipásztorra való kapcsolattartás nem egy esetben hárult a község vezető embereire, mint az állam helyi tisztségviselőire. 1948. december 31-én a felsőbb utasításra a plébánián megjelent pártvezetők és az előljáróság arra kérte a plébánost, hogy aznap este és másnap a szószékről ismertesse a demokrácia által elért sikereket. Derdák János plébános erre nem volt hajlandó; arra hivatkozott, hogy szilveszteri beszédet nem fog tartani, az újévi szövegét pedig már megírta, és azon nem szeretne módosítani.⁵⁴ A bizottság a Mindszenty-ügyre vonatkozóan is tett fel kérdéseket, s megállapította, hogy Derdák a főpap körleveleit szó szerint felolvasta, azonban azokhoz kommentárt nem fűzött, s Mindszentyért sem imádkoztatott. Miután a községi bíró megnyugtatta, hogy a „*magyar demokrácia senki vallásszabadságát el nem vette és el sem fogja venni,*” Derdák kijelentette, hogy „*ezt ez ideig nem tapasztalta, mert a hívők épen úgy járhatnak templomba, mint bármikor máskor.*” A felsőbb szervekhez küldött jelentés a plébános politikai magatartásáról is beszámolt: „*A választások lezajlása után a bizottság legjobb tudomása szerint nem avatkozott bele és amint ő mondotta, nem is szeret ilyen dolgokba avatkozni, mert a politikához nem is nagyon ért.*” Zárkózott természetét kiemelték, de papi hivatásával kapcsolatban semmiféle kifogást nem emeltek ellene. Külön megjegyezték, hogy a plébános udvariasan fogadta őket, és a

⁴⁸ Korábban nem említenek ilyen nevű egyesületet.

⁴⁹ SL V/49. 9. d. 656/1947. (május 12.)

⁵⁰ SL V/49. 9. d. 100 V/1948. (április 30.)

⁵¹ SL V/49. 9. d. 297/1946. (március 11.)

⁵² SL V/49. 10. d. 1647/1948. október 8.

⁵³ SL V/49. 10. d. 310/1949. február 21.

⁵⁴ GyEL V. Sopronkövesdi plébánia iratai. HISTORIA DOMUS. 57. lap

beszélgetés „a legnagyobb rendben és nyugalomban folyt le.”⁵⁵ Megfigyelhető Derdák óvatos magatartása: kötelességét lelkiismerete szerint teljesítette, de ügyelt arra, hogy túl ne lépje azt. Munkájával a községi előljáróság és a népi szervek vezetői is meg voltak elégedve.

1949. január 31-én újabb főispáni utasítás érkezett, ezúttal a soproni járás főjegyzőjének közvetítésével. Lényege, hogy „február elsején a délelőtti órákban azon községekben, ahol a község a templom kegyura, köteles a plebános misét mondani, illetve istentiszteletet tartani és ottx [sic!] a köztársaságról megemlékezni. Azon községekben, ahol nem a község a kegyur, a jegyző urak az előljárósággal és népi szervekkel karöltve menjenek el a paphoz és kérjék fel arra, hogy február 1.-én a istentisztelet [sic!] alkalmával a köztársaságról emlékezzen meg. Felhivom a jegyző urakat, hogy akár kegyur a község akár nem, még a mai nap folyamán a köldöttség [sic!] keresse fel a tiszteletes urakat és kérjék meg őket arra, hogy istentiszteleteket tartsanak és ott a köztársaságról emlékezzenek meg. [...] Felhivom jegyző urat, hogy bizottságilag hallgassák meg az istentiszteletet és községi előljárók és népi szervek feltétlenül jelenjenek meg és ott tapasztaltakról hozzám február 4-ig [sic!] feltétlenül küldjék be jelentésüket. A jelentést a bizottság tagjai értékeljék ki és írják alá. A látogatásról is kérem a jelentésben kitérni és ott konkrét adatokat jelenteni. Jelentésüket fenti határidőre feltétlenül elvárom, ellenkező esetben a mulasztók ellen a legszigorubb megtorlást fogom alkalmazni.” Ennek megfelelően a községi jegyzőből és bíróból, három előljáróból, a FÉKOSZ és DÉFOSZ elnökéből, a Nemzeti Parasztpárt elnökéből és a Magyar Demokrata Párt titkárából álló bizottság kereste fel Derdák plébánost. Mivel ő nem tartózkodott otthon, és hollétét hozzátartozói sem tudták megmondani, másnap reggel fél hétkor ismételten megjelent a bizottság a plébánián, és előterjesztette kérését. (Sopronkövesden nem a község volt a templom kegyura.) A február 3-án kelt jelentés szerint „Plébános ur azt a választ adta, hogy ő sem március 15.-én, sem más nemzeti ünnepen prédikációt nem szokott tartani s ha ő most új divatot kezdene, az szokatlan lenne a hiveknek, a szentmisét természetesen megtartja. Az istentiszteleten a községi előljáróság, a pártok vezetői és a népi szervek vezetői megjelentek. A plébános nagymisét mondott, melynek végén elénekelték a Himnusz. Prédikáció nem volt. A bizottság megállapítja, hogy a plébános ezelőtt sem szokott semmiféle nemzeti ünnepen prédikálni, ha az köznapra esett.”⁵⁶ A dokumentumok a politikai vezetés és a plébános szándékairól, viselkedéséről is árulkodnak. Az állam részéről nem lehet véletlen, hogy ilyen késői időpontban értesítette a jegyzőségeket a másnap délelőttre rendelt szentmise tárgyában. Ennek hátterében talán az a szándék húzódott meg, hogy ha a lekipasztort a bizottság nem

⁵⁵ SL V/49. 10. d. 211/1949. (február 3.)

⁵⁶ SL V/49. 10. d. 211/1949. (február 3.)

tudja időben értesíteni, és így nem tartja meg a szentmisét, akár felelősségre is vonható mulasztásáért. De nemcsak az állami szervek magatartásáról, hanem a plébános óvatosságáról is vonhatók le következtetések. Válaszából kiolvasható, hogy ő nem kíván ellenállást tanúsítani, és alapvetően támogatja az állami szervek kérését. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a kért szentmise bemutatását természetesnek veszi, mert ennek sem a püspökség, sem a hívek részéről nem lehet negatív következménye, és ezzel a politikai szervek kérésének is – legalábbis fele részben – eleget tesz. Nemzeti ünnepről lévén szó, gondoskodott a himnusz eléneküléséről is. Azonban olyan ügyekben, amelyekben kevésbé vagy egyáltalán nem ért egyet, azzal hárítja el felkérést, hogy ezzel éppen hívei figyelmét hívná fel, hiszen a kialakult szokásoktól való eltérést úgyis észrevennék. Derdák János mindenben a megyéspüspök rendelkezése szerint járt el: Papp Kálmán ugyanis elrendelte, hogy a február 1-jei istentiszteletekkel kapcsolatban a „*politikai természetű megnyilatkozás gondosan kerülendő*”.⁵⁷

Néhány nap múlva a februárban tartandó járási értekezletre érkezett meghívás a plébános részére. A főispáni utasítás értelmében az illetékes jegyző „*személyesen vigye el és hasson oda, hogy a plébános úr az értekezleten részt is vegyen. Az értekezleten meg fogjuk tárgyalni az állam és Egyház együttműködésének lehetőségeit, és az az óhajom, hogy az Egyház képviselői észrevételeiket az értekezleten megtegyék.*” Az utasítás gondoskodott arról is, hogy az előjáró előzékenyen bánjon a plébánossal: „*Abban az esetben, hogyha a plébános hajlandó az értekezleten résztvenni, Jegyző Ur a bíró urat is hozza be. Az utazást részükre könnyítse meg, illetve tegye lehetővé.*” Ennek megfelelően Horváth Károly jegyző továbbította a meghívót Derdák Jánosnak.⁵⁸ Utóbbi viselkedéséről és az értekezletről azonban nincsenek adataink. Ebben az esetben már megfigyelhető az a magatartás, hogy az államhatalom az Egyház képviselőinek véleményét is figyelembe kívánja venni, legalábbis látszólag. Ennek érdekében a lelkipásztorok utazását megkönnyítésére is különös gondot fordított. A kívánt cél elérésére ekkor még elegendőnek látta a rábeszélést, s ezért fontosnak tartotta, hogy a község vezetésének megbízható tagja, a jegyző járjon el személyesen, s ha szükséges, „*hasson oda*”. Az ilyen irányú értekezletekről Papp Kálmán püspök is értesült. Bizalmasan értesítette az espereseket, hogy a kerület papságát tájékoztassák arról, hogy a megbeszéléseken részt vehetnek, ha „*azonban a megbeszélés folyamán az Apostoli Szentszéket, a bíboros hercegprímás személyét, a magyar püspöki kart és általában az Egyházat sértő támadások hangzanék el, T[isztelen]dő papjaimnak el kell hagyniuk az*

⁵⁷ „Ha engem üldöztek...” 11.

⁵⁸ SL V/49. 10. d. ad 143/1949. (február 4.)

értekezlet színhelyét. Erre vonatkozó álláspontjukat és követendő aláírásukat vagy a megbeszélés előtt vagy az előbbi jelzett sértés elhangzásakor hozzák a megbeszélésen résztvevők tudomására. Egyéni véleményük felől megkérdezve jelentsék ki, hogy az egyház és az állam viszonyának rendezése kérdésében akár tárgyalásokat folytatni, akár a nyilvánosságnak szánt nyilatkozatot tenni kizárólag az Apostoli Szentszékkal egységben álló Püspöki Kart tartják illetékesnek...”⁵⁹

A köztársasági megemlékezésnél mutatott hasonló a magatartás figyelhető meg az alábbi esetben is. 1950. október 16-ra vagy 17-re virradó éjszaka⁶⁰ valaki ledöntötte a község főutcáján álló, 1737-ből származó barokk Szent Antal-szobrot, melynek következtében annak tartóoszlopa és maga a szobor is eltört. A plébános jelentette az esetet az előjáróságnak, és az Egyházmegyei Hatóságnak is. Miután a rendőrséget is értesítették, a közigazgatási szervek vizsgálatot indítottak. Mivel az éjjeliőr felismerte a tetteseket, megállapították, hogy a tettes a sopronkövesdi határőrségnél szolgálatot teljesítő egyik katona volt, „aki állítólag ittas állapotban követte el tettét.” Így a katonaság is vizsgálatot rendelt el, s ennek végeztével egy katona-szobrasszal helyreállította a szobrot – a plébános megkérdezése nélkül! – és a tettes méltó megbüntetését ígérte. (A „méltó büntetés”: az elkövetőt más őrsre helyezték át...) Az esettel kapcsolatban a községi tanács leendő titkára és az egyik tanító azzal a kéréssel fordult a lelkipásztorhoz, hogy legközelebbi vasárnap hozza a hívek tudomására, hogy „a cselekedet teljesen egyéni és amögött sem a párt, sem hivatalos szerv nem állt.” Attól tartottak, hogy a történetek károsan hatnak majd a rákövetkező vasárnapra (október 22.) kitűzött községi tanácsi választásokra. Derdák plébános ebben az esetben is úgy vélekedett, hogy inkább jobb lenne szó nélkül hagyni az esetet, nehogy a hívek még jobban felfigyeljenek a történetekre. Figyelemreméltó a főpásztor válasza is: „Minthogy a sajnálatos esemény a tettes ittas állapotának tulajdonítható és egyéni tulkapásnak tekintendő, az ügyben további lépések nem szükségesek.”⁶¹

A hívek

Az egyházközség megszokott élete a világháború utáni években is változatlanul folyt. 1947 májusában ünnepelték a győri székesegyházi kegykép vérrel könnyezésének 250. évfordulóját. Ez alkalommal a sopronkövesdiek közül is sokan zarándokoltak a kegyhelyre-nehézség nélkül. Az első zarándoklat során (május 4.) a plébános vezetésével 120-an indultak

⁵⁹ „Ha engem üldöztek...” 39–40.

⁶⁰ A történetekről beszámoló két forrás különböző dátumot említ.

⁶¹ GyEL I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 3088/1950. (október 19.) és V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 56. lap.

útnak, miután meggyóntak. Amikor este visszaérkeztek a községbe, körmenet fogadta őket a kántortanító vezetésével. A fiatalság részére külön zárandoklatot szerveztek: a legények (60 fő) május 11-én zárandokoltak el Győrbe, a leányok pedig május 26-án. Mindkét csoportot egy-egy tanító vezette.⁶² Az 1948. szeptember 12-re hirdetett celldömölki jubileum alkalmával azonban az egyházellenes tevékenység különösen drasztikusan nyilvánult meg. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1947. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén közös pásztorlevélben hirdette meg a magyar katolikusok Mária-évét, közismertebb nevén a Boldogasszony-évét. Ennek keretében 1948. december 8-ig az egész országra kiterjedő lelkeségi mozgalom bontakozott ki.⁶³ A sopronkövesdiek közül is többen el akartak utazni, hogy meghallgassák Mindszenty József hercegprímás beszédét. A kért különvonatot azonban nem indították el, sőt előző este kidoboltatták a községben, hogy Celldömölkön fertőző betegség van, tilos oda utazni. Akik már ekkor úton voltak, nem jutottak el a helyszínre, akik pedig már odaértek, a rendőrök az állomásépületben tartották őket éjszakára, és reggel vissza kellett indulniuk. Akik már a templomban voltak, éjszakára sem hagyhatták el azt. A hívők és a papság azonban szentségimádással és szentbeszéddel töltötte az időt.⁶⁴

Ezzel párhuzamosan a hívő tömegek megosztására, akadályozására tett kísérleteket is célszerű vizsgálni. Ez leginkább a katolikus hívő számára kiemelt fontosságú nap, a vasárnap „igénybe vételében” nyilvánult meg. Több alkalommal előfordult, hogy a politikai szervek „igénybe vették” ezt a napot, akadályokat gördítve a szentmise látogatása elé. 1945. június 20-án „*Igen sürgős!*” jelzésű felhívás érkezett a sopronkövesdi jegyzőségre: „*Magyarország demokratikus pártjainak pártközi értekezlete*” határozatának értelmében a pártok 1945. június 24-én, vasárnap délelőtt 9 óra 30 perc kezdettel gyűlést hirdettek meg a soproni Széchenyi-térre. Képviselőtükből Rákosi Mátyás (MKP), Tildy Zoltán (FKgP), Szakasits Árpád (SzDP) és Kovács Imre (NPP) országos elnökök érkeztek Sopronba, a dunántúli nemzetgyűlési képviselők megválasztásával kapcsolatos kérdések nyilvánosság előtt történő megtárgyalására, valamint „*a sopronmegyei pártok együttműködését megteremteni.*” Az alispáni utasítás azt is előírta, hogy a jegyzők „*a megtartandó népgyűlésen minél nagyobb számban való részvételre a lakosságot, különösen a nagyobb községek, továbbá a vasut mentén fekvő és a közelebbi falvak népét – június 23-ig naponkénti közhirrététellel hívják fel.*”

⁶² GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 44. lap.

⁶³ A celldömölki eseményeket ismerteti: MÉSZÁROS István: Boldogasszony Éve 1947/1948. 198–206.

⁶⁴ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 49–50. lap

*Keressék fel továbbá a pártok szervezeteit és a gyűlésre való bejövetelt közös egyetértéssel szervezzék meg.” Így a felhívást háromszor is kidobolták Sopronkövesden.*⁶⁵

1946. február 24-én, vasárnap délelőtt rendezték meg Sopronban a Magyar Kommunista Párt első megyei konferenciáját. *„Ez a konferencia hivatott a demokrácia előtt álló új feladatokat tisztázni, új szakaszt nyitni meg a reakció elleni harcban, és mozgósítani a néptömegeket a kormányrendeletek végrehajtására.”* – tájékoztatták előzőleg az olvasóközönséget. Ez alkalommal választották meg a megyei pártválasztmányt.⁶⁶ A konferencián 98 község 155 küldötte képviseltette magát. *„Elsőrangú feladatuknak” tekintették „felvenni a harcot a többi pártok jobboldalán meghúzódó reakcióval szemben is”, amely „újabban hű szövetségesre talált Mindszenty hercegprímásban (fütyülés), aki egész sor támadást intézett a földreform ellen, vissza akarja venni a kiosztott földet és bűnbocsánatot hirdet országunk elpusztítóinak.”*⁶⁷ A „közérdekű hírszolgálat” is vasárnap délelőtt volt esedékes (szentmise után),⁶⁸ és „vasárnapi határjárásokról” is tudósítanak a jegyzőség iratai.⁶⁹

A következő években azonban már változás figyelhető meg az állami szervek Egyház felé irányuló magatartásában. A kommunista párt új vallás- és egyházpolitikai koncepcióját Rákosi Mátyás 1948. január 10-én hozta nyilvánosságra, ennek teljes kifejtésére azonban csak a pártfúzió után, a Magyar Dolgozók Pártja 1948. májusi programnyilatkozat-tervezetében került sor. Ennek megfelelően hamarosan az állam és az egyházak kapcsolatában is a diktatórikus elemek kerültek túlsúlyba a demokrácia helyett.⁷⁰ Mindezeket Sopronkövesd esetében is ki lehet mutatni. A kommunista párt már kezdetektől élénk tevékenységet fejtett ki. Szemléletesen érzékelteti ezt Horváth Károly jegyző 1947-es jelentése: *„Politikai pártok közül az MKP tevékenykedett a legtöbbet, a legtöbb politikai, választási gyűlést tartotta. Tulságos erőszakoskodásuk miatt a többi politikai pártok távol tartják magukat mindentől, hogy a surlódásokat elkerüljék.”*⁷¹ A jegyzőségre küldött felsőbb rendeletek egyre gyakrabban tartalmaztak a lelkipásztor ellenőrzésére vonatkozó utasítást. Az iskolák államosítását követően, a tanév kezdetén jelentést kellett tennie az iskola igazgatójának, hogy

⁶⁵ SL V/49. 8. d. 669/1945. (június 20.)

⁶⁶ A város és falu összefogásának jegyében kezdődik az M.K.P. megyei konferenciája. Új Sopron. II. évfolyam 45. szám. 1946. február hó 24. vasárnap. 3. lap.

⁶⁷ Az államgépezet megtisztításával kihúzzuk a politikai bázist a reakció lába alól. Új Sopron. II. évfolyam 46. szám. 1946. február hó 26. kedd. 1–2. lap.

⁶⁸ SL V/49. 10. d. 1937/1948.

⁶⁹ SL V/49. 9. d. 493/1948. (november 30.)

⁷⁰ KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. 113–115.

⁷¹ SL V/49 9. d. 1132/1947. (augusztus 12.)

volt-e a községben zavart keltő tevékenység, agitáció.⁷² Novemberében pedig, az őszi mezőgazdasági munkálatok leírásával kapcsolatban a következő mondatra is válaszolniuk kellett a jegyzőknek: „történt-e ellen agitáció, vagy demokrácia ellenes magatartás, milyen a kis és középparasztság, továbbá a kukákság [sic] és a papság magatartása.”⁷³

Az 1949. évi választások előtt kifejtett nagyfokú agitáció közepette ugyancsak elvárták a jegyző jelentését. Minden esetben hasonló válasz érkezett: „Rém hírek még mindig nincsenek.”, „Reakciós elemek nem működnek.”, „Reakció működése nem észlelhető.”⁷⁴ Az iratokból jól látható, hogy Sopronkövesd plébánosa egyik alkalommal sem fejtett ki olyan tevékenységet, amely a politikai szervek akadályozását célozta volna. Neve nem szerepel abban az 1950-es kimutatásban, amely a községi szervek véleménye szerint a népi szervekkel „rossz” és „ellenséges” viszonyban álló papokat tünteti fel, sem abban a keltezetlen dokumentumban, amelyben tizenhármas lekipásztorról állította össze a terhelő vádakat az ismeretlen szerző.⁷⁵

Az 1950-es évek

A politikai vezetés 1950-től egyre élesebben helyezkedett szembe az egyházakkal, így a Katolikus Egyházzal is. Ettől kezdve nem az együttműködést hangsúlyozták, hanem az „egyházi reakció” megfélemlítését és megtörését. A hatalom Sopronkövesd lekipásztorára is próbált nyomást gyakorolni, ez azonban – kezdetben – az esetek döntő többségében békés eszközökkel történt. A csendes, nyugodt személyiségű, 50. éve körül járó Derdák plébános is hajlott a megegyezésre. A forrásokból rendszerint megállapítható, hogy a helyi tanács tagjaival, sőt a járási kiküldöttekkel sem került konfliktusba, ha azok is tisztelettel fordultak hozzá, s az együttműködést hangsúlyozták. A forrásokból rendszerint megállapítható, hogy a helyi tanács tagjaival, sőt a járási kiküldöttekkel általában nem került konfliktusba, ha azok is tisztelettel fordultak hozzá, s az együttműködést hangsúlyozták. Ez azonban nem mindig volt így. 1950. július 6-án este bezörgetett a plébánia ablakán a kommunista párt egyik tagja, és közölte a plébánossal, hogy a kapuban várja a helyi párttitkár és egy soproni kiküldött. Derdák érdeklődésére azt felelte, hogy a kiküldöttek kérnek szállást. Kérésüket a plébános elutasította, mondván, már nyugovóra tért, kérjenek helyet máshol. Másnap a kiküldött – egy soproni pincér – a járási tanács megbízottjának mondta magát. Az aratási munkálatokat

⁷² SL V/49. 10. d. 1499/1948. (szeptember 15.)

⁷³ SL V/49. 10. d. 1807/1948. (november 8.)

⁷⁴ SL V/49. 10. d. ad 330/1949. (május 5–9.)

⁷⁵ „Ha engem üldöztek...” 88–89.

sürgette „*fenyegető hangnemben beszélt.*” A történeteket így jegyezte fel Derdák Plébános: „*Azzal vádolt, hogy én vagyok az oka, és felelős is azért, hogy a bérlőim még nem aratták le a buzát, pedig még csak három–négy napja indult az aratás. Kötelezett arra, hogy nézzek utána, kinek van aratatlan buzája és szólítsam fel az aratásra. De az eredményt be sem várva, másnap reggelre a községháza kapuján kifüggesztett u. n. »szégyentáblára« első helyre iratott, utánam pedig [...] gazdákkal ezen cím alatt: akik az öt éves tervet hátráltatják. Ugyanezt a soproni újságba is betette. De sok más gazdát is zaklatott az aratás, hordás és cséplés idején, míg itt volt.*”⁷⁶ Ebben az esetben valószínűleg nem véletlenül örökölte meg Derdák János, hogy este, éppen a plébánián kértek szállást a soproni kiküldöttek, s talán nem véletlenül fogalmazott úgy, hogy a civilben soproni pincér a járási tanács kiküldöttének adta ki magát. Ez utóbbit úgy tűnik, maga a plébános is kétségbe vonta. Az állítólagos megbízott később is visszatért, és ismételten korábbi magatartásáról tett tanúságot. Az október 22-re kitűzött községi tanácsi választások előtti napon a soproni tanfelügyelőségről az illetékesek – az ügyosztályvezető és két kísérője – udvariasan arra kérte a plébánost, hogy a vasárnapi szentmisét halassza későbbre, hogy a szavazás minél előbb véget érhesen. „*Megegyeztünk, hogy fél órával később, 10 órakor lesz. Nemsokára az állomásra vivő uton utánam sietett a már korábban említett [...] soproni pincér és azt követelte, hogy 11 órakor legyen a mise. Mikor kijelentettem, hogy erre nem vagyok hajlandó, mert ez az időpont a hiveknek nem megfelelő, dühödten rám ripakodott: Mit gondol, maga fog a demokráciában diktálni!? Majd meglátja ennek a következményét!*” – emlékezett vissza a plébános a *Historia Domus*ban.⁷⁷

Több alkalommal előfordult, hogy a község előjárósága a szentmise időpontjának módosítására kérte a falu egyházi emberét. 1954 szeptemberében Sopronkövesd Községi Tanács vezetősége azzal a javaslattal kereste meg a plébánost, hogy mivel szeptember 8-án tanácsülést kívánnak tartani, erre való tekintettel a búcsúi szentmise időpontját tegye át korábbi időpontra. Búcsúkor azonban Derdák plébános ünnepi – s egyben hosszabb – szentmisét kívánt tartani, és ezen kívül még egy korábbi szentmisét is, így az időpont meghatározása nehézségbe ütközött. Javasolta, hogy a tanácsülést tegyék át vasárnapra (szeptember 12.), mert ezen a napon csak egy istentisztelet van, s így még az Egyházmegyei Hatóságnak is jelenteni tudja a változást. Ebben az esetben mindkét fél hajlott a kompromisszumra, s végül Derdák plébános a tanácsülés kedvéért a vasárnapi szentmise idejét 10 órától 9 órára helyezte át.⁷⁸ Hasonló időpont-áthelyezési kérelem merült fel a Tanács

⁷⁶ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 55. lap.

⁷⁷ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 56–57. lap.

⁷⁸ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 1837/1954. (szeptember 4.)

Végrehajtó Bizottsága részéről 1955 nyarán is, amikor a Szent István király ünnepén tartandó szentmise előbbre hozatalát kérte. Sokatmondó a megszólítás is: „*Római Katolikus Plébánia Hivatal! [...] Sopronkövesd községi Tanács Végrehajtóbizottsága kéri a Cimet, hogy 1955. augusztus 20-án az egyházi szertartás / mise / időpontját úgy sziveskedjen kijelölni, hogy az délelőtt fél 10. órára befejezést nyerjen. – Kérelmünk indoka az, hogy a fent említett időpontban tartjuk meg »Alkotmányunk 6.-ik évfordulójával kapcsolatos ünnepséget«.*”⁷⁹ Ez nem volt egyedi eset, ugyanezen a napon hasonló intézkedés történt Sopronhorpácson is.⁸⁰ Hogy a híveknek jobban megfeleljen, Derdák János ebben az évben bevezette a vásár-és ünnepnapi két szentmisét, részben az Egyházmegyei Hatóság javaslatára. Sopronkövesdről ugyanis már sokan dolgoztak a község határain kívül, így az intézkedés mindenképp a hívek érdekét szolgálta.⁸¹

A körmenetek kérdése

Célszerű külön vizsgálni a körmenetek engedélyezését, tiltását, illetve akadályozását. Erre vonatkozóan az '50-es évek szinte mindegyikéből maradtak fenn adatok Sopronkövesd Községi Tanács iratai között és a Historia Domusban. Ezek közül csak néhány példát mutatok be. 1951-ben arról tájékoztatták a plébánosokat, hogy „*a járási tanács május hó 6-a előtt sem a reggeli órákban, sem pedig a nap folyamán nem engedélyezi a buzaszentelő körmenetek címén általuk tervbe vett templomon kívüli körmeneti vagy egyéb megnyilvánulásokat. Hasonlóképpen nem engedélyezi a járási tanács folyó hó 29-re vasárnapra tervbe vett körmeneteket sem, mivel egységes intézkedés alapján e napon munkanap van. Ugyancsak nem engedélyezzük a május hó 1-re tervbe vett körmeneti megnyilvánulásokat sem, mivel e nap munkaszüneti nap lévén a dolgozók világünnepé.*” Mivel az „*elmaradt mezőgazdasági munkálatok jó idő beáltával [sic!] való maradéktalan elvégzése dolgozónépünk [sic!] jövő évi kenyérének biztositéka, tehát ezért elsőrendű kötelesség, hogy mezőgazdasági dolgozóink munkáját május 6-a előtt ne gátoljuk a papok által helyenként tervbe vett körmeneti megnyilvánulásokkal.*”⁸² Az úrnapi körmenetet során – munkanap lévén –, egy zavaró tényezővel kellett szembesülniük a kövesdi híveknek: egy fát fuvarozó teherautót kétszer is ki kellett kerülniük, és nyilvánvalóan zavaró volt, hogy az egyik vendéglő közelében várakozó vontatógép „*úgy szólván az egész idő alatt hallatta sokszor túlerősen hangzó*

⁷⁹ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2053/1955. augusztus 16. Mellékelve a Tanács VB kérelme.

⁸⁰ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2052/1955. augusztus 16.

⁸¹ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 65–66. lap.

⁸² SL XXIII/724. 1. d. 44 eln./1951. (április 24.)

motorzúgását.”⁸³ 1953-ban különös gondot fordítottak a szertartások engedélyezésére, mert nagyszombat április 4-ére esett: „biztosítani kell községi tanácsainknak, hogy a körmenetek ne zavarják felszabadulásunk évfordulója alkalmával rendezendő ünnepségeinket és a dolgozók ünnepi hangulatát.” Külön megjegyezték, hogy „gondot kell fordítani arra is, hogy az egyházak által tartott előkészületek és ünnepségek ne akadályozzák a tavaszi munkálatok sikeres végrehajtását.” Vajon a Sopronkövesden e napon rendezett DISZ ifjúsági kultúrműsor és futballmérkőzés nem vette jobban igénybe a dolgozók idejét, mint a húsvéti szertartások?⁸⁴ Általános rendelkezés volt, hogy a körmeneteket lehetőleg a templom körül, illetve a legrövidebb útvonalon tartsák meg. Míg az '50-es évek elején a hagyományos útvonalat tették meg a községben (mintegy háromszáz métert), 1960-ban már a feltámadási körmenet szokásos útvonalán azt értették, hogy „a templomból kiindulva déli irányban a körmenet megkerüli a plébánia előtt lévő kertet és visszatér a templomba.”⁸⁵ Únapján azonban minden esetben a régi szokást követve a négy sátor elhelyezkedése határozta meg az útvonalat. Éles konfliktus adódott 1957-ben, a húsvéti előkészületek idején, ez azonban kifejezetten a plébános ellen irányult. Mivel a rendőrség a körmenet megtartását nem engedélyezte, Sopronkövesden sem tartották meg. A tűzszentelés szertartása miatt azonban felelősségre vonták Derdákot, mert a szertartáshoz kivonult a „templomajtótól a gyalogjárdán az udvarba (zárt terület) ca 20 m. távolságra, majd vissza.” Hangsúlyozták, hogy a jelentést a belügyminisztériumhoz és az ÁEH-hez is megtették, pedig püspöke szerint ténykedésével semmilyen vétséget és szabálytalanságot nem követett el, és a körmenetekre vonatkozó utasítás ellen sem vétett.⁸⁶

A körmenetek megtartására 1951-től közvetlenül a Megyei Tanács Oktatási Osztályától kellett engedélyt kérni.⁸⁷ Rendszerint a rábeszélés eszközével éltek, erre utalnak a hasonló kifejezések, mint például „Elnök elvtársak a meggyőzés eszközével hassanak oda”,⁸⁸ „az egyházak húsvéti hitéleti tevékenységénél, valamint a körmeneteknél minden erőszaktól és tulkapástól tartózkodni kell”, illetve „Elnök Elvtársak feladata, hogy helyes politikával és kulturális szervező munkával a tömegek leválasztása területén minél nagyobb eredményeket érjünk el”.⁸⁹ Felmerülhet a kérdés, hogy mennyire volt eredményes a „tömegek leválasztása”? Nagyon kevés, de kétségtől érdekes adat maradt fenn: a Községi Tanács VB elnökének

⁸³ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 57–58. lap

⁸⁴ SL XXIII/724. 1. d. 12/1953. (március 25.) Szigorúan titkos.

⁸⁵ SL XXIII/724. 1. d. 3/1960. (április 8.)

⁸⁶ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 959/1957. (április 23.)

⁸⁷ SL XXIII/724. 1. d. 44 eln./1951. (április 24.)

⁸⁸ SL XXIII/724. 1. d. 61 eln. biz./1952. (április 25.) Bizalmas.

⁸⁹ SL XXIII/724. 1. d. 12/1953. (március 25.) Szigorúan titkos.

jelentése szerint 1952-ben körülbelül 800–900 fő vett részt a húsvéti körmeneten. Ugyancsak részt vett az MNDSZ öt vezető embere, a Földműves Szövetkezet öt főbb tisztségviselője (ügyvezető, könyvelő és boltkezelő), a TSZ elnöke és az MDP titkára. A tűzoltók közül hatan egyenruhában vonultak fel, a tűzoltóparancsnok szervezésében. A VB elnök és titkár azonban nem vett részt a szertartáson.⁹⁰ Az úrnapi körmeneten mintegy ezren vettek részt, a férfi lakosság 42 %-a és a nők 34 %-a, de arányszámban 12 %-kal és 176 személlyel kevesebben voltak, mint egy évvel korábban. Figyelemre méltó, hogy a párttagok 65, a tanácsstagok 72 %-a vett részt a szertartáson, az elnök és titkár kivételével. A tanítók sem jelentek meg, a gyermekeket az egyházközségi megbízottak vezették.⁹¹

Hogy mennyiben sikerült viasztöríteni a hívek vallásosságát, azt a dokumentumokból nem lehet megállapítani. Csak nagyon kevés adat maradt fenn erre nézve. Az 1954-es szentségimádással kapcsolatban értesítette az egyházközség vezetője Papp Kálmán püspököt, hogy ezt a napot (november 19.) a hívek „*buzgón meg szokták tartani, sőt vidékről is szoktak jönni. Nagy ünnepnek tekintik.*”⁹² Az '50-es évek egyházellenes fellépései nem gyengítették, hanem épp ellenkezőleg, erősítették a hívők szolidaritását.⁹³

Az Állami Egyházügyi Hivatal és a papi békemozgalom sopronkövesdi kapcsolata

Egy plébános életútjának vizsgálatakor célszerű foglalkozni az 1951-ben létrehozott, széles hatáskörrel felruházott Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) tevékenységéről is. Felállításával egyidőben indult meg a vidéki egyházügyi szakigazgatás kiépítése: a megyei és a fővárosi tanácsokhoz egy-egy egyházügyi előadót, a püspökségekre és a főpapi székhelyekre pedig egyházügyi megbízottakat állítottak,⁹⁴ így a győri püspöki aulába is más egyházmegyéből érkezett, „megbízható” békepapok kerültek. Ettől kezdve egyre erőteljesebben érvényesült az állami felügyelet és akarat a Győri Egyházmegyében is.⁹⁵

Hogy mennyiben érintették az ÁEH intézkedései Derdák személyét, nem tudjuk. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a hivatal megkülönböztetett jelentőséggel kezelte a határmenti plébániák ellenőrzését.⁹⁶ Csupán arról vannak adataink, hogy az egyházközség két templomfelújítási kérelmét a megyei egyházügyi előadó mindkét alkalommal elutasította

⁹⁰ SL XXIII/724. 1. d. 57 eln. biz./1952. (április 22.) Bizalmas.

⁹¹ SL XXIII/724. 1. d. 61 eln. biz./1952. (április 25.) Bizalmas.

⁹² GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2370/1954. (november 13.)

⁹³ VALUCH Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. 273.

⁹⁴ KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. 64.

⁹⁵ „Ha engem üldöztek...” 14.

⁹⁶ KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. 103–104.

(1961). A renoválás csak a következő év tavaszán kezdődhetett meg, ismételt kérvényezésre.⁹⁷ Az építkezésekhez szükséges ÁEH beleegyezésről 1958-ban hoztak rendeletet. Ezután minden egyházi építkezés engedélyezése is eszközzé vált a hatalom kezében, a hivatal szempontjából „rendes” papoknak rendszerint megadták az engedélyt, akiknek „tevékenységét helytelenítették”, azoktól pedig megtagadták.⁹⁸

A békemozgalomhoz kapcsolódik Derdák János 1955 őszen magtartott papi értekezleten elhangzott hozzászólása. Derdák az állam és Egyház együttműködéséről, a Püspöki Kar és az állam közötti megállapodásról beszélt, majd hangsúlyozta: „A »de ut des« elve alapján az állam biztosította az egyházi ténykedések zavartalan végzését, anyagi segítséget nyújt templomoknak, a papságnak. Örömmel látjuk hiveink jólétének emelkedését, művelődésének jobb lehetőségeit. Az Egyház pedig vállalta, hogy támogatja a törvényes államrendet, segíti a szociális igazság elvein épülő gazdasági törekvéseket, hiveit az államhatalom iránti hűségben neveli. A püspöki kar ezt nem csupán személyében, hanem mint a kat. papság és hivek hivatott képviselője vállalta. A feladat megvalósítása a lelkipásztorokra hárul, akik együtt élnek népükkel. Feladatunk elvégzésére utbaigazítást nyújtanak a püspöki körlevelek. Mintául is szolgálnak egyuttal arra, miként lehet és kell alkalomszerűen, nem kirívóan, szentbeszédekben és egyebütt is hiveink figyelmét a kitűzött célokra irányítani. Buzditsuk őket egymás segítésére, összefogásra, alakítsuk ki bennük a közösségi szellemet.” Az értekezlet jegyzőkönyvének részletesebb, a „Lelkipásztori feladatok a megállapodás értelmében” címet viselő hozzászólásában már árnyaltabban fogalmazott a jegyzőkönyvében rögzített mondatainál: „Sok esetben anyagi támogatással segítette a megrongálódott templomok, plébániák helyreállítását. Az SzTK útján segítséget nyújtott a papságnak és egyházi alkalmazottaknak testi egészségük ápolására. [...] Már azzal is feladatunkat teljesítjük, hogy mint a püspökök szócsövei körleveleiket hiveink előtt felolvassuk. Ezek a körlevelek például szolgálnak arra, miképpen lehet és kell az aktuális kérdéseket nem kirívó formában, hanem természetszerűen hiveink elé tárni. Pl. az utolsó körlevél az aratás utáni időben alkalomszerűen buzdítja a hivatottakat a hálaadásra a gondviselő Isten iránt.” Az utolsó előtti gondolat a szentmisék időpontjának áthelyezéséről, annak hasznosságáról szól. Annak érdekében, hogy így a hívek „minél teljesebb mértékben felelhessenek meg a kívánalmaknak, végezhesék munkájukat”. Az utolsó mondatok a lelkipásztorok és az állami szervek

⁹⁷ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 69. lap

⁹⁸ LANTOS Edit: 1958 és a templomépítés divatja. In: A politikai diktatúra társadalmiasítása. 31–43. (33., 39.)

kölcsönös megértésével és együttműködésével kapcsolatosak.⁹⁹ Ha mindezek el is hangzottak Derdák János szájából, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy egyet is értett velük. A papi coronák közül jelentőségénél fogva kiemelkedik ez az 1955 őszén tartott értekezlet, melyen az ország minden espereskerületében „*A lelkipásztorkodó papság feladatai a megegyezés érdekében*” című témát dolgozták fel. Napirendre tűzése nyíltan az ÁEH-tól és a papi békemozgalom országos központjától származott. A téma kidolgozásához részletes előadástervezetet is rendelkezésre bocsátottak. A jegyzőkönyvből megállapítható, hogy a „*sokoldalú és gyakorlati előadást*” a kerület esperese tartotta, Czapik Gyula előírásának megfelelően. A dokumentum és a különálló hozzászólás végén található aláírásból pedig arra lehet következtetni, hogy Derdák János is felkészült a témából. (Aláírása nem kerületi jegyzői, hanem sopronkövesdi plébánosi minőségben szerepel.) Az előadókat rendszerint az esperes nevezte ki az érdeklődőbb papok közül, „*de előszeretettel sózták rá megtartását fiatal káplánokra vagy olyan papokra, akik már valamilyen formában összetűzésbe kerültek az államhatalommal, megjárták annak börtöneit vagy internálótáborait és szükségük volt a jó pontok szerzésére.*” Természetesen a békemozgalmi papok is gyakran tartottak előadást. Számos esetben azt is előre megbeszélték, ki mit fog hozzászólni az előadáshoz.¹⁰⁰ Derdák János hozzászólása nem lehet véletlen. Demokráciaellenes magatartása nem ismert, a rendelkezésre álló források alapján inkább azt lehet mondani, hogy lelkiismeretesen teljesítette előjárói utasítását, azonban a politikai szervek érdekében ennél többre nem volt hajlandó. Nyílt ellenállást nem tanúsított, de az állami szerveket sem támogatta. A dokumentumban mindvégig érezhető Derdák János óvatos magatartása, ez is azt támasztja alá, hogy ő dolgozta ki: „*ezzel is szolgáljuk a megállapodás célkitűzését, teszünk eleget a püspökiakar által vállalt kötelezettségnek.*” De olyan magatartást tanúsítani, amely túlmutat ezen a kötelezettségen, nem szabad. Érdekes, hogy az értekezleten minden felszólaló hasonló véleményt hangoztatott. Hogy nem meggyőződésből beszéltek, arra enged következtetni a püspöki helynök hozzászólása: „*a cél nem csupán ezen előadások megtartása. Ezek buzditásul szolgálnak arra, hogy ennek alapján komolyan munkához lássunk.*”¹⁰¹

⁹⁹ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. Jegyzőkönyv a lövői esperesi kerület papságának 1955 október 24-én Nagylózson megtartott őszi tanácskozásáról. Az 1955. évi IX. körlevélhez csatolva.

¹⁰⁰ PÁL József: Békepapok. 55–57.

¹⁰¹ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. Jegyzőkönyv a lövői esperesi kerület papságának 1955 október 24-én Nagylózson megtartott őszi tanácskozásáról. Az 1955. évi IX. körlevélhez csatolva.

Téeszésítés és lelkipásztor kapcsolata

A megyéspüspökök az '50-es évek elejétől „buzdító mezőgazdasági felhívást” készítettek papjaik számára, és körlevélben hangsúlyozták, hogy a „szövetkezeti mozgalom nem keresztényellenes.” Papp Kálmán győri püspök 1955 augusztusában külön megjegyzéssel toldotta meg körlevelét, bizonyára nem önszántából: *„Ne forduljon elő, hogy valaki elhanyagolja a felolvasást, mert ez ránézve súlyos következményekkel fog járni... A termelőszövetkezeti mozgalmat sehol se gátolják, hanem kellő megértéssel ... mozdítsák elő.”*¹⁰² Derdák János hozzáállása jól látható egy 1951-ben kelt jelentésből. Lelkiismeretesen engedelmeskedett püspökének, ennél azonban tovább nem ment: *„A hiveit a nyári mezőgazdasági munkák elvégzésére és a begyűjtésre, valamint az őszi mezőgazdasági munkák elvégzésére prédikációkban, templomi hirdetésben vagy egyéni beszélgetésben tudomásunk szerint nem buzditja. – Az értesülésünk szerint az ide irányuló körleveleket azomban [sic!] felolvassa.”*¹⁰³

Az szövetkezeti mozgalom a lövői esperesi kerület papságának őszi tanácskozásán is szóba került, mint az előző fejezetben láttuk.

Derdák János sopronkövesdi plébános termelőszövetkezeti mozgalomhoz való hozzáállását nem ismerjük. A sopronkövesdi téesz-iratok egyetlen utalást sem tartalmaznak rá vonatkozóan.¹⁰⁴ 1949 áprilisában – felsőbb utasításra¹⁰⁵ – „kuláknak” minősítették, mert 35 kat. hold 1638 négyszögöl javadalmi földdel rendelkezett, és sem maga művelte, hanem bérbe adta.¹⁰⁶ Ezzel párhuzamosan mezőgazdasági járulék fizetésére kötelezték. Nevét 1951-ben törölték a listáról, mert *„egyházi utasításra [...] a használatában lévő földingatlanokat az állam javára felajánlotta.”*¹⁰⁷ Csupán 2 kat. hold 119 négyszögöl nagyságú területet tartott meg háztáji gazdálkodás céljára, négy egyházi javadalmas számára.¹⁰⁸

¹⁰² „Ha engem üldöztek...” 18.

¹⁰³ SL XXIII/724. 1. d. 139 eln./1951. (október 19.) Szigorúan bizalmas.

¹⁰⁴ SL XXX/322. Sopronkövesd „Béke” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1959–1970.; XXX/323. Sopronkövesd III. sz. „Szabadságért” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1952–1953

¹⁰⁵ Előzőleg a pártok és a „népi szervek” helyi vezetői megállapították, hogy „Sopronkövesden kulák nincs.”

Ismételt alispáni felhívásra azonban mégis „találtak” néhányat.

¹⁰⁶ SL V/49. 10. d. 525/1949. (március 30.)

¹⁰⁷ SL XXIII/724. 1. d. 150 eln./1952. (október 26.): „nevezett a »Kulák« meghatározás alól mentesítve lett”.

¹⁰⁸ ¹⁰⁸ SL XXIII/724. 2. d. 81–51/1951. (október 17.) Véghatározat „A sopronkövesdi rk. egyházközség képviselői által az egyház és az állam között létrejött megegyezés alapján önként felajánlott ingatlanoknak az állam részére történő átvétele” tárgyában.

A hitoktatás kérdése

Az iskolák államosítását célzó törekvéseknek már a világháború utolsó évében voltak jelei. Ezért az 1945. május 24-én tartott püspökkari konferencián döntöttek egy vallásos szülőket tömörítő szervezet, a Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének (KSZVSZ) létrehozásáról, amely az Actio Catholica (AC) keretében működött. Mivel a helyi szervezetek megalakítása lassan ment, 1946 márciusában a püspöki kar sürgette, hogy mindenhol hozzák létre a helyi szervezeteket. 1948. május 16-án, az iskolák védelmében kiadott püspökkari pásztorlevél felolvasásával egy időben az intézőbizottság is körlevelet küldött a szülőszövetségek vezetőségének és a plébánosoknak, hogy tiltakozzanak az iskolák államosításának terve ellen a kormánynál és a helyi országgyűlési képviselőknél. A levelek megfogalmazásához mintát is mellékeltek. Ennek hatására a szülőszövetségek levelek és táviratok százait küldték el a különféle állami szerveknek és befolyásos személyiségeknek. Aláírásuk sokszor népes szülői gyűlések keretében történt. Ennek ellensúlyozására viszont a kommunista befolyás alatt álló nemzeti bizottságok és üzemek az egyházi iskolák államosítását követelő petíciókat juttattak el az országgyűlésnek.¹⁰⁹ Az AC felhívására 1948 pünkösdjén a KSZVSZ sopronkövesdi tagjai is tiltakozó távirattal fordultak az országgyűlés elnökéhez és a kultuszminiszterhez, az egyházközséggel karöltve. Ezzel párhuzamosan a kerület elnökéhez is levelet intéztek, melyet Derdák plébános szó szerint bemásolt a Historia Domusba: *„Tudomásunk van arról, hogy a hitvallásos iskolák államosításának terve nemsokára a törvényhozás elé kerül. Mi ezen iskolák padjaiban szereztük nemcsak a földi boldoguláshoz szükséges szellemi ismereteinket, hanem egyúttal szent hitünk tanításait, a keresztény erkölcs igazságait is itt plántálták szívünkbe. Mi ezért hálásak vagyunk és az a leghőbb óhajunk, hogy gyermekeink és késő unokáink is ugyanilyen szellemben neveltessenek. Minthogy ennek megvalósulását a hitvallásos iskolák fennmaradásában látjuk biztosítva, azért a hitvallásos iskolák megszüntetését nem helyeselhetjük. Felfogásunk szerint az eddigi hitvallásos iskolák megszüntetése ellenkezik a szülők és gyermekek természetjogával, sőt az Egyháznak isteni és állami törvénnyel egyaránt biztosított tanító-nevelő szabadságával, a vallásszabadsággal, s így a demokráciával is. Képviselő Urat a választók bizalma küldötte a törvényhozásba abban a reményben, hogy ott mindig a választók akaratát fogja képviselni. Ennek megfelelően elvárjuk, hogy a mi akaratunkkal nem egyező törvény, vagy rendelettervezettel a leghatározottabban szembehelyezkedjék.”* A levelet az egyházközség

¹⁰⁹ GIANONE András: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. 193–195., 201.

felnőtt tagjai közül 416-an írták alá. (1949-ben 1680 lakosa volt a községnek.) Tiltakozások országszerte voltak, esetünkben a környékbeli eseményeknek állnak összefüggésben a községben történetekkel. Nagy riadalmat keltett ugyanis, amikor június 14-én délután mintegy húsz, rendőrökkel megrakott rendőrautó robogott végig a falun. Nemsokára a helybeliek tudomására jutott, hogy a soproni diákok tüntető felvonulást rendeztek az iskolák államosítása ellen, és a karhatalom ennek elfojtását igyekezett végrehajtani.¹¹⁰ Aznap este háromtagú bizottság jött Sopronból a községbe; a plébánost, a tanítókat és a pártok vezetőit megbeszélésre hívták a község házára. Előadták, hogy ha az iskola államosítása miatt bármilyen megmozdulás vagy zavargás történne, azért a község vezetőit fogják felelőssé tenni. Ezt megelőzően Sopron vármegye alispánja írásban közölte, hogy minden gyűlés és körmenet be van tiltva, és ha a plébános esetleg testőrgárdát szervezett volna a saját védelmére, azt azonnal fel kell oszlatni.¹¹¹

Ezt követően Derdák János megpróbálta menteni a menthetőt. A Vallás- és Köznevelési Minisztériumhoz küldött kérvényében annak megállapítását kérte, hogy a kántortanítói lakás a hozzátartozó kerttel együtt kántori és nem tanítói javadalomnak minősül, és mint ilyen, nem esik a törvény rendelkezése alá.¹¹² A kérelemnek megfelelően november 10-én kelt rendeletében a minisztérium megerősítette 1943-ban hozott döntését a tanítói és a kántori javadalom szétválasztásáról, az állami tulajdonba vétel elleni fellebbezést azonban nem fogadta el. 1950 januárjában kéttagú államosító bizottság szállt ki Sopronkövesdre, hogy végrehajtsák az iskola ingó- és ingatlan tulajdonainak tényleges államosítását. A jegyzőkönyv aláírása előtt Derdák János plébános, „a volt iskolafenntartó képviselője” ismételt panaszát fejezte ki a volt kántortanítói földek és a kántortanítói lakás állami tulajdonba vételével kapcsolatban, és kijelentette, hogy észrevételeit megfelelő okmányokkal igazolva a törvényes 15 napon belül ismételten fel fogja terjeszteni az illetékes hatóságokhoz.¹¹³ Ígéretéhez híven először Papp Kálmán győri püspökhöz, majd újra a VKM-hez nyújtotta be észrevételeit. Utóbbi elnöksége kijelentette, hogy a plébános észrevételeit nem veheti figyelembe, *„mert a földjavadalom mint szétválaszthatatlan kántortanítói javadalom iskolai célt szolgált”*¹¹⁴

Nem csak az iskolák állami tulajdonba vétele, hanem a hiteltetés korlátozása, illetve kötelező jellegének eltörlése is hatással volt a plébános és a hívek magatartására. A fakultatív vallásoktatást 1947 elején a kisgazdapárt kezdeményezte. Bár az MKP-kongresszus levette

¹¹⁰ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 47. lap.

¹¹¹ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 47. lap.

¹¹² GyEL V. Sopronkövesd. Mindkét kérvény a VI. dobozban található.

¹¹³ GyEL V. Sopronkövesd. VI. d. ad 10/1950. isk. sz. (1950. január 5.)

¹¹⁴ GyEL V. Sopronkövesd. VI. d. Véghatározat. 1950. június 30.

napirendről, de az állam és Egyház iskolapolitikai konfliktusa révén újra és újra szóba került. A felekezeti iskolák államosítása a kötelező hitoktatást még nem érintette, a fordulat a következő évben következett be két lépcsőben. Elsőként az Alkotmányban rögzítették a polgárok lelkiismereti és vallásszabadságát, és a vallás szabad gyakorlásának jogát. Ennek biztosítása érdekében sor került egyház és állam szétválasztására. A folyamat második részeként az Elnöki Tanács 1949. évi 5. számú törvényerejű rendeletével kihirdette: „A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 54. §-ában foglalt, az állam és az egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező”.¹¹⁵ Ennek eredményeként a hittan iránti érdeklődés országszerte jelentősen csökkent.¹¹⁶

Milyen hatással volt mindez Sopronkövesd plébánosára? Azt nem tudjuk, hogy a vallásoktatás kötelező jellegének megszüntetése hogyan érintette Derdák Jánost. Mindenesetre újabb rendelkezésekre utal egyik 1949-es feljegyzése: *„A hittantanítás nagyon meg lett nehezítve az által, hogy a hittanórát csak a többi tárgyak után, tehát ötödik illetve hatodik óraként lehet megtartani, mikor a gyermekek már fáradtak, szórakozottak.”* A vallásos érzület visszaszorítására irányult az is, hogy a korábbi vallásos tanerő nagy részét áthelyezték, és az intézményhez újabb tanítókat helyeztek.¹¹⁷ Az 1950. szeptember 15-i VKM rendelet kimondta, hogy a megyei tanácsok végrehajtó bizottságai kötelesek a vallásoktatásra jelentkező tanulók létszámát iskolánként és vallásfelekezetenként a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez is felterjeszteni. Arról is rendelkeztek, hogy az önálló hitoktatót az illetékes egyházi hatóság javaslata alapján a megyei tanács, Budapesten a fővárosi tanács bízta meg. Továbbá az önálló és óraadói hitoktatói megbízást megtagadhatta, és a már megadott megbízást pedig bármikor visszavonhatta a megyei tanács végrehajtó bizottsága attól a hitoktatótól, aki a népi demokráciával vagy annak rendelkezéseivel szemben foglalt állást. Mivel a jogszabály nem definiálta, hogy az „ellenséges állásfoglalás” tényleges propagandát, vagy pusztán véleményt jelent, ez a gyakorlatban *„azt jelentette, hogy szinte bármilyen hitoktatói aktivitás lehetőséget biztosított arra, hogy »ellenséges állásfoglalónak« minősítsék a hitoktatót.”*¹¹⁸ Ennek megfelelően 1950. november 15-én olyan rendelet érkezett a Sopronkövesdi Általános Iskola igazgatójához, hogy hittantanítást csak az végezhet, aki a megyei tanácstól november 5-e után kapott engedélyt. Mivel Derdák János újabb engedélyt már nem kapott (éppúgy, mint a környéken a plébánosok többsége), az iskolai hitoktatást

¹¹⁵ NAGY Péter Tibor: Járszalag és aréna. 182.

¹¹⁶ ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. 359.

¹¹⁷ GyEL. V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 53-54. lap.

¹¹⁸ NAGY Péter Tibor: Járszalag és aréna. 192–193.

kénytelen volt beszüntetni. Ez azonban nem jelentette azt, hogy egyáltalán nem kívánt hittant tanítani: ezt követően még fél évig, minden vasárnap- és ünnepnap katekizmus magyarázatot tartott a templomi litánia előtt, valamint az egyes osztályok következő heti tananyagát a bejáratnál kifüggesztette, hogy a szülők az otthoni tanulást ellenőrizhessék.¹¹⁹ Ez általánosan elfogadott gyakorlat volt a lelkipásztorok körében. Pozitív irányba mutatott, hogy 1951. október közepén a megyei tanács engedélyezte Derdák plébános számára az iskolai hitoktatást, de csak a többi tantárgy befejezése után. A hit iránti igényt jelezte, hogy a késői időpont ellenére hogy a tanulók majdnem mind ott maradtak.¹²⁰

Nehezítette a helyzetet a VKM azon rendelete is, amely előírta, hogy a hittanórákon csak a beíratott tanulók lehettek jelen.¹²¹ A hatóságok a vallásoktatástól különböző módszerekkel, például rendszeres agitációval, a hittanórák ellenőrzésével igyekeztek távol tartani a szülőket és a gyermekeket, például a létszámok mechanikus követésével, óralátogatással vagy a hittanbeíratások ellenőrzésével.¹²² Hasonló módszereket alkalmaztak Sopronkövesden is. Egy szemléletes példa: az 1953/54. tanév beíratását 1953. június 26-án 9–12, és 14–17 óra között, és 27-én 9–12 óra között lehetett csak megtenni. A Megyei Tanács rendelete értelmében csupán előző nap 17 órakor, „*sárga, avult, nem feltűnő, negyedív nagyságú papíron az alábbi szöveggel kell hirül adni a beíratást: »Hittanbeíratás időpontja: /mint fent/ Beíratás az iskola igazgatójánál.«*” Beíratást csak az iskola igazgatója végezhetett, és rajta kívül csak a Tanács VB elnöke tartózkodhatott. A beíratás alkalmával meg kellett jelennie az egyik törvényes szülőnek és a beíratandó gyermeknek / gyermekeknek, magukkal hozva az ellenőrző könyvet, és a szülők által írt nyilatkozatot, amelynek hitelességét az igazgató köteles volt ellenőrizni. A VB elnöknek végig ott kellett tartózkodnia, azonban adminisztrációs munkában nem segédkezhetett, csupán „felvilágosító és ellenőrző munkát” kellett végeznie. A rendelkezésre álló idő letelte után telefonon azonnal be kellett jelenteni a beíratott tanulók számát, hogy véletlenül se írjanak be határidőn túl. A párttitkárok „*a legmesszebbmenően biztosítsák, hogy a munkáltató helyek ezen a napokon sem az alkalmazott gyermekeket, sem pedig a szülőket ne engedjék el munkahelyeikről! Ugyanakkor eredményesen szervezzék meg a széleskörű felvilágosító munkát, a gyermekek nagytömegű kirándulását, táborozását és a burgonya-bogár irtást, ill. gyűjtést. [...] Szervezzék meg a futárszolgálatot, és különös tekintettel biztosítsák, hogy a Párttag-szülők ne irassák be gyermekeiket.*” Sopronkövesden ekkor 22 vállalati és 29 egyéni dolgozó gyermekét írtatták be

¹¹⁹ GyEL. V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 57–58. lap.

¹²⁰ GyEL. V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 60. lap.

¹²¹ NAGY Péter Tibor: Járszalag és aréna. 194.

¹²² Ö. KOVÁCS József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. 414.

hittanra, a gyermekek száma nem ismert. Két szülő gyermekét nem tartották beíratónak, egy pedig „hangoskodott”.¹²³ Egy idős néni így emlékezett vissza az ötvenes évek végén történt beíratásra: „Beíratáskor oda voltak ültetve és agitáltak, mert agitálni kellett. [...] A tanítók is próbáltak rábeszélni. Beíratáskor megkérdezték, miért szeretném hittanra járatni a gyereket. Azt válaszoltam, hogy mert ott arra tanítják őket, atyádat és anyádat tiszteld, ne lopj, hát így lesz belőle jó kommunista. Ezen még az agitálók is elmosolyodtak. Odakint megkérdezték a többiek, mit kérdeztek és mit válaszoltam. Amikor rájuk került a sor, tőlük is megkérdezték, miért akarják a gyerekeket hittanra járatni. Mondjuk azt mi is, amit a Terus mondott? – kérdezték. Erre az agitálók csak mosolyogva legyintettek... [...] Ha a szülő dolgozott, a nagyszülő nem intézkedhetett, mert nem fogadták el a meghatalmazást. A szülőnek kellett megjelenie személyesen, ha gyermekét hittanra akarta íratni. [...] Tanórákon előfordult, hogy megkülönböztették őket: hittanosok álljanak fel – és egy jeggyel rosszabbat kaptak. De ezt nem nagyon bánták. Ilyenek előfordultak, de túlkapások ritkán voltak.”¹²⁴ A visszaemlékezés egy személyes példát tükröz, de világosan rámutat arra, hogy az agitálók nem feltétlenül önszántukból agitáltak. Természetesen az egyes pedagógusok hozzáállása is különböző volt. Bindes Pál plébános (1966–1989), Derdák János utóda – aki 1952-ig visszamenőleg vezette a Historia Domust – az 1960. évhez jegyezte fel, hogy „Kb. ez és a következő esztendőik voltak azok, amikor a tiszta katolikus vallású községben a terror eszközei leszorították az iskolai vallásoktatást 50 %-ra. A szülők nagy hányada beijedt a beírásnál odamondott pedagógiai megjegyzésekre. Gyermek jobbj bizonyítványát remélte, hogy hitoktatásra nem íratta be. – Főleg a volt cselédek, az anyagilag jobb sorsba kerülő, de szellemileg pallérozatlan családoknál, aztán az ország elmaradottabb vidékeiről beházasulóknál történt ez.”¹²⁵

Nem csak a hittanbeíratásokat, hanem a papok beíratás előtti tevékenységét is kiemelten figyelték.¹²⁶ Sopronkövesd vonatkozásában ez egy 1955 júniusában megtörtént eset kapcsán mutatható ki. A plébános egy tájékoztatást helyezett el a templom kórusának ajtaján (ekkor az utcára nyílt), amelyben a hittanbeíratással kapcsolatos tudnivalók voltak. A megyéspüspök felhívását pedig a torony alatti hirdetőtáblára helyezte ki. Még aznap délelőtt, fél tízkor megjelent egy névtelen kiküldött, és a vb elnök közreműködésével eltávolíttatta az utcai hirdetés alsó részét, amely a szülők nyilatkozatára vonatkozott, „mert kioktató jellegű”-nek találta. Lemásolta, sőt először azt kívánta, hogy Derdák adja át neki, „azt magával akarja

¹²³ SL XXIII/724. 1. d. 31/1953. (június 24.) Szigorúan bizalmas.

¹²⁴ Özv. Farkas Jánosné Musatics Terézia (sz. 1923) elmondása alapján.

¹²⁵ GyEL. V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 68. lap.

¹²⁶ Ö. KOVÁCS József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. 414.

vinni, mert esetleg szükség lesz rá.” Csupán ahhoz járult hozzá, hogy a beíratás közlésének ideje maradhatott a kórusajtón. Az eltávolított nyilatkozat szövege ez volt: „Nyilatkozat: Alulírott szülők kívánjuk X. Y. gyermekünknek hittani beíratását. Sopronkövesd, 1955. június 24-én. [szülők aláírása] A nyilatkozattal egyik szülő megjelenik az iskolában. A gyermeknek nem kell ott lennie.”¹²⁷ Mindezekből látható, hogy az államhatalom milyen eszközöket alkalmazott a hitoktatás akadályozására és a hittanosok elrettentésére. Az ellenőrzése jogát azonban az Egyház is fenntartotta magának. Az 1960/61-es tanévben (is) az Egyházmegyei Hatóság „a róm. Kat. Hittanórák egyházhatósági ellenőrzésére, kormányrendeletben biztosított lehetőséggel élve” hitoktatási felügyelőket szándékozott kiküldeni, és megbízatásukhoz a Győr Megyei Tanács VB Művelődési Osztályának hozzájárulását kérte.¹²⁸ Ugyan a kormányrendelet biztosította a felügyelők működését, de ehhez is a Megyei Tanács engedélyét kellett kérni még a '60-as években is.

Az '60-as évek, Derdák János plébánosságának utolsó évei

Derdák János plébános 1952 tavaszától a Historia Domust sem vezette. Amikor 1966 őszén utóda vette át a plébánia vezetését, visszamenőleg próbálta bepótolni az elmúlt 14 év történetének megírását. Talán nem véletlen, hogy Derdák utóda az 1953. évhez jegyezte fel ezzel kapcsolatban első észrevételeit: „A szentáldozások számának csökkenése azt mutatja, hogy az atheizmus lélekmérgezése közömbössé tette a lelkeket. Szerepe lehetett aztán ebben az a sok rosszindulatú mende-monda, amellyel a plébános becsületét kezdték ki. Meggyőződésem, hogy alaptalanul. Hogy neki ez mennyi fájdalmat okozhatott, mutatja az, hogy több plébánosnak is felajánlotta a cserét. Szóval elkiváncozott a hívei közül. Talán ekkor kezdődött meg aztán az iskolai hitoktatás »lemorzsolódása« is, hisz rezignált lélekkel bajos dolog a gyermekekkel foglalkozni.”¹²⁹ A lelkipásztor többször kérte nyugdíjazását. 1965 júliusában püspöke nem fogadta el kérelmét; türelmét kérte, mert egészségi állapota még megfelelő volt lelkipásztori teendőinek ellátásához. Nyugdíjazására csak a következő év őszén került sor, ismételt kérelemre. „Az ismételt kérés is azt igazolja, hogy lelkileg belefáradt a munkába, főleg azért, mert indokolatlan gyanúsítások és támadások érték.”¹³⁰ Hogy mik voltak ezek a gyanúsítások és támadások, nem tudjuk. Úgy vélem, hogy ennek

¹²⁷ GyEL I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat 1590/1955. (június 24.) Közli: „Ha engem üldöztek...” 208–209., 387.

¹²⁸ GyEL I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2540/1960. (november 6.)

¹²⁹ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 64–65. lap.

¹³⁰ GyEL V. Sopronkövesd. HISTORIA DOMUS. 71. lap.

háttérben olyan egyének tevékenységét kell keresni, akik felsőbb utasításra vagy meggyőződésből így kísérelték meg a hívő közösség bomlasztását. (Nyugdíjazása után Derdák két húgával Sárvárra költözött, ahol saját házat vettek.)

Bár az Egyházkormányzati iratsorozatban az 1950-es években nincs nyoma annak, hogy nyugdíjazását kérte volna, az 1955. évi IX. körlevél összeállítása előtt az Egyházmegyei Hatóság már foglalkozott Derdák áthelyezésével. A diszpozíció-tervezet szerint Derdák János sopronkövesdi plébánost Osliba, Varga Sándor osli plébánost pedig Sopronkövesdre helyezték volna.¹³¹ Egy két évvel későbbi „Házi használatra!” szánt tervezet már nem tartalmazza Derdák János nevét.¹³² Abban, hogy éppen 1966 októberében helyezték nyugdíjba, közrejátszhatott az is, hogy a Győri Egyházmegye élén püspökváltás történt: az 1966 nyarán elhunyt Papp Kálmán helyébe Bánk József lépett. Míg az előző főpásztor 1965 nyarán türelmét kérte, Bánk József teljesítette az ismételten benyújtott kérést.

Dolgozatomban elsősorban a plébános személyét vizsgáltam. Ezen keresztül láthatjuk, hogy az Egyház elleni szisztematikus támadások Sopronkövesden is érvényesültek. A plébános megfélemlítésére és megtörésére több lépésben tettek kísérletet, ennek ellenére Derdák János mindvégig óvatos magatartást tanúsított. Püspökének lelkiismeretes engedelmeskedett, de ezen túlmutató lépéseket nem tett. Bár a lelkipásztort személyesen ismerő községi előljáróság általában jó véleménnyel volt Derdákról, őt sem kerülték el a felsőbb szervek támadásai. Ezek a lépések beleilleszthetők a párt irányvonalába, amely az „egyházi reakció” megfélemlítésére és megtörésére irányult. Egy életút rajzolódott ki előttünk, egy csendes, zárkózott természetű plébánosé, aki a rá bízott feladatok lelkiismeretes elvégzésére törekedett, s akinek életét békés szándékai ellenére igyekeztek megnehezíteni a pártállam vezetői. Látható, hogyan próbált megfelelni az elvárásoknak, és milyen módon ragaszkodott előljárója és saját maga álláspontjához, Egyháza iránti hűségből. A hívek „átnevelését” és a vallásos érzület megnyilvánulásának visszaszorítását azonban nem vihették véghez néhány év alatt, ez a kérdés újabb kutatásnak ad lehetőséget.

¹³¹ GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2805/1955. (november 8.)

¹³² GyEL. I. 1. o. Egyházkormányzati iratsorozat. 2773/1957. (hónap és nap nélkül)

Felhasznált irodalom

- „Ha engem üldöztek...” Válogatott dokumentumok a Győri Egyházmegye életéből 1945–1966. Szerk.: ADONYI SZTANCS János. Mécs László Lap- és Könyvkiadó, Bp., 1991.
- BALOGH Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998.
- GIANONE András: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. ELTE BTK Történettudományok Doktori Iskola, Bp., 2010.
- KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Rejtjel Kiadó, Bp., 2005.
- LANTOS Edit: 1958 és a templomépítés divatja. In: A politikai diktatúra társadalmiasítása. Nyelv, erőszak, kollaboráció, ellenállás, alkalmazkodás. Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézet, Új- és Jelenkori Történeti Tanszék, Miskolc, 2009. 31–43.
- MÉSZÁROS István: Boldogasszony Éve 1947/1948. Mindszenty bíboros evangelizációs programja. Ecclesia, Bp., 1994.
- NAGY Péter Tibor: Járszalag és aréna. Egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon. Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 2000.
- Ö. KOVÁCS József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. KORALL, Bp., 2012.
- PÁL József: Békepapok. Katolikus békepapok Magyarországon (1950–1989). Egyházforum, 1995.
- ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., Osiris, 2005.
- VALUCH Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris Kiadó, Bp., 2001.

Levéltári források

Győri Egyházmegyei Levéltár (GyEL):

I. Püspöki levéltár. 1. Egyházmegyei Hatóság iratai.

o, Egyházkormányzati iratsorozat

V. Plébániai és espereskerületi levéltárak (örökletétek)

Sopronkövesd plébánia iratai.

Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (SL):

V/49. Sopronkövesd nagyközség iratai (1891.) 1903–1951.

XXIII/724. Sopronkövesd Községi Tanács iratai 1951–1960.

XXX/322. Sopronkövesd „Béke” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1959–1970.

XXX/323. Sopronkövesd III. sz. „Szabadságért” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1952–1953.